

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 274:351.755.2(497.4)"1578/1596"

Prejeto: 20. 5. 2015

**Barbara Žabota**

prof. zgod. in prof. soc., arhivistka, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Mestni trg 27, SI-1000 Ljubljana
E-pošta: barbara.zabota@zal-lj.si

Ko mrtvi spregovorijo : protestantska mrliška knjiga v luči novih raziskav

IZVLEČEK

Ljubljanska protestantska matična knjiga (1578–1596) velja za najstarejšo matično knjigo na celinskem delu današnje Slovenije. Knjigo je (protestantski) cerkvi podaril Marko Stettner (mlajši), mestni svetnik v Ljubljani. Sestavljena je iz več različno obsežnih pergamentnih pol in vezana v rjavo usnje. V času svojega nastanka je obsegala 324 folijev, ki so bili razdeljeni v štiri poglavja: krstna, poročna in mrliška matična knjiga ter seznam obhajancev. Do danes se je ohranila dobra šestina celotne knjige oziroma le del seznama obhajancev in del mrliške knjige. Kljub okrnjenosti pa ohranjeni del vseeno ponuja celo vrsto podatkov o osebah, ki so v drugi polovici 16. stoletja živele in delovale predvsem v Ljubljani, o njihovih družinskih povezavah, poklicih, družbenem statusu, ... in je primerljiv z ohranjenimi protestantskimi matičnimi knjigami v Gradcu in Celovcu.

KLJUČNE BESEDE

Ljubljana, 16. stoletje, protestantizem, matična knjiga, kraji pokopov, predikanti

ABSTRACT

WHEN THE DEAD SPEAK UP: THE PROTESTANT DEATH REGISTER IN LIGHT OF NEW RESEARCH

The Protestant civil register of Ljubljana (1578–1596) is considered the oldest civil register in the continental part of the present-day Slovenia. The register was bestowed upon the (Protestant) church by Markus Stettner (Junior), a city councillor in Ljubljana. It is composed of several different parchment sheets and bound in brown leather. At the time of its origin it comprised 324 folios divided into four chapters: registers of baptisms, marriages, and deaths, and a list of communicants. Only a good sixth of the entire register has been preserved to date, i.e. a portion of the list of communicants and a portion of the death register. Although incomplete, the preserved fragment offers a multitude of data from the second half of the 16th century on persons that lived and worked mostly in Ljubljana, on their family relations, occupations, social status, etc., and is comparable to the preserved Protestant civil registers in Graz/Gradec and Klagenfurt/Celovec.

KEY WORDS

Ljubljana, 16th century, Protestantism, register of births, marriages, and deaths, burial sites, predicants



Zunanji izgled protestantske matične knjige (SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko (Stan. I), škatla 91 (fasc. 54/5), snopič 6).

Za poglobljeno raziskavo in pripravo temeljne študije o protestantizmu v Ljubljani od njegovih začetkov v dvajsetih letih 16. stoletja pa vse do njegovega zatona ob koncu dvajsetih let 17. stoletja imamo v domačih in tujih arhivih na voljo kar nekaj ohranjenih arhivskih virov.

Sledove delovanja protestantov lahko najdemo v nekaterih sočasnih arhivskih virih, ki so, če imamo srečo, ohranjeni v celoti ali v manj srečnih okoliščinah samo delno, pa tudi v marsikaterem poznejšem arhivskem viru. Pogosto se moramo zahvaliti prav slednjim, če so ti seveda zanesljivi, da lahko z njihovo pomočjo ustrezno dopolnimo oziroma v manjši ali večji meri rekonstruiramo primarne arhivske vire, za katere vemo, da so nedavno še obstajali, danes pa so izgubljeni ali uničeni.

Med pomembnejše sočasne primarne arhivske vire zagotovo sodi danes t. i. *Seznam obhajancev 1580–1593* in *mrliška knjiga prve protestantske občine v Ljubljani 1578–1587*,¹ ki predstavlja le skromen del nekdanj obsežne protestantske matične knjige.² Kljub

delni ohranjenosti matrike ta velja za najstarejšo matično knjigo v celinskem delu današnje Slovenije.³

Nekoč in danes

Knjiga, sestavljena iz več različno obsežnih pergamentnih pol in vezana v rjavo usnje, je v času svojega nastanka obsegala 324 folijev, ki so bili razdeljeni v štiri poglavja (ne nujno v tem vrstnem redu): krstna matična knjiga (*Getauften 1578–1596*), poročna matična knjiga (*Getrauten 1578–1596*), seznam obhajancev (*Communicanten 1578–1593*) in mrliška matična knjiga (*Beerdigten 1578–1589*).⁴

Do danes⁵ se je ohranilo le 57 folijev ali dobra šestina celotne knjige. Ohranjeni del zajema zadnji dve poglavji, ki tudi nista ohranjeni v celoti, temveč

ranov (*der Todtenmatrik der Laibacher Lutheraner*). Glej npr. *Obraavnave* 1889, str. 150–151; *Obraavnave* 1903, str. 200–201.

³ V 16. stoletje seže še nekaj matičnih knjig, ki so se ohranile v celinskem delu današnje Slovenije: rojstna matična knjiga župnije Mengeš (od leta 1584 dalje), rojstna matična knjiga in indeks župnije sv. Nikolaja v Ljubljani (od leta 1588 dalje) in rojstna matična knjiga župnije Stari trg pri Slovenj Gradcu (od leta 1597 dalje). Povsem drugače je na Primorskem, kjer se je tradicija vodenja matičnih knjig začela že vsaj v prvih letih 16. stoletja: Izola (R 1506), Milje (R 1514, P 1577), Piran (R 1533, M 1505), Koper (R 1554, P 1588), Prvačina (R 1578), Gorica (R 1596, P 1596) in Črniče (R 1597). Glej: *Vodnik I–II*; *Vodnik III*; *Vodnik po fondih*.

⁴ Hitzinger, *Statistisches*, str. 84; Dimitz, *Geschichte*, str. 318.

⁵ Zadnji ogled ljubljanske protestantske matrike v Arhivu Republike Slovenije je bil opravljen 22. aprila 2015.

¹ SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, škatla 91 (stari fascikel 54/5), snopič 6.

² Primarna strukturiranost same knjige, ki predstavlja rdečo nit prispevka, me je napeljala k razmišljanju, da bi bilo smiselno v nadaljevanju uporabljati izraz *ljubljska protestantska matična knjiga* oziroma *ljubljska protestantska matrika*, sploh zato, ker je namen prispevka predstaviti matriko kot celoto in ne le njen ohranjeni del. Oba izraza tudi nista novost, saj ju večkrat zasledimo v literaturi poleg izrazov *luteranska matrika* (*die Luterische Matrik*) ali *mrtvoški zapisek ljubljanskih lute-*



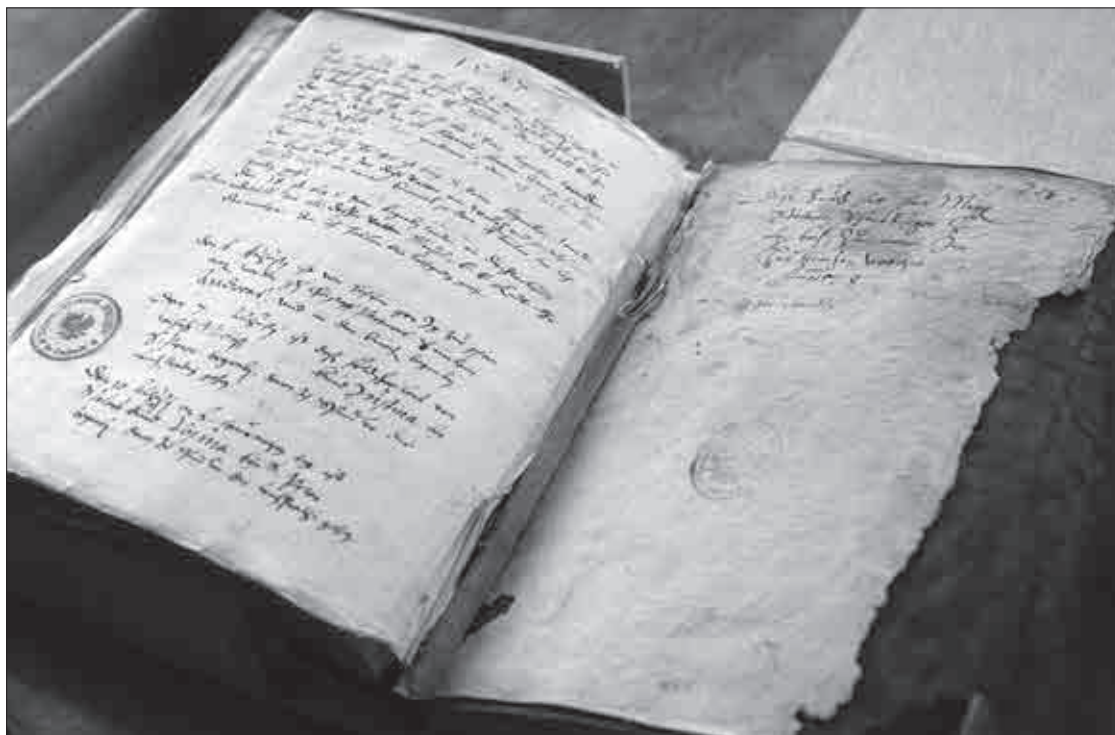
Del uničenih začetnih folijev matične knjige (SIAS 2, Deželni stanovi za Kranjsko (Stan. I), škatla 91 (fasc. 54/5), snopič 6).

le naslednji foliji: 243–259 (*seznam obhajancev 1580–1593*), 280–287 (*vpisi smrti od začetka januarja 1578 do konca septembra 1579*), 290–296 (*vpisi smrti od januarja 1580 do 3. novembra 1580*), 298–321 (*vpisi smrti od januarja 1581 do 10. avgusta 1587*) in 324 (*zapis o darovalcu protestantske matrike*).

Na začetku knjige je bilo v preteklosti iztrganih 28 folijev oziroma tri velike pole – prva in druga sta obsegali osem, tretja pa dvanajst malih pol. Ostanke

zovale pole v blok, zatrgal. Do prve ohranjene strani je nato sledilo še 214 folijev, ki so tudi iztrgani, izgubljeni ali uničeni, za njimi pa se sledi v knjigi niso ohranile. Manjkajo še foliji 260–279 (dvajset folijev oziroma ena velika pola), folija 288 in 289, ki sta bila izrezana, folij 297, ki je bil iztrgan, in na koncu še folija 322 in 323.

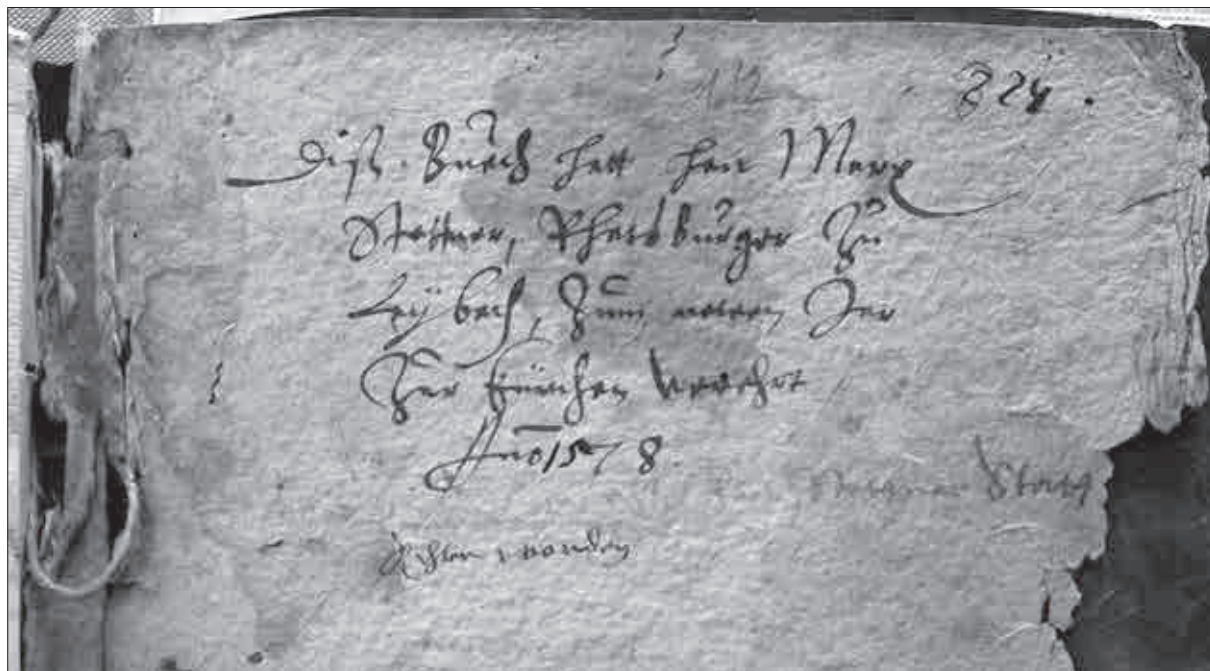
Z izmero ohranjenega dela knjige lahko ugotovimo, da meri posamezen list 30,5 cm v dolžino in 21,5 cm v širino. Pergamentni blok, ki je zavarovan z usnjeno platnico oziroma usnjenim ovojem, se zapira najprej v desno in nato v levo ter meri v dolžino 30,5 cm, v širino pa 69 cm. Sama usnjena platnica je danes v zelo slabem stanju. Sprednja stran, ki je odrezana diagonalno v smeri zgoraj desno – spodaj levo, je imela nekdanj dva usnjena pasova, ki sta tekla po celotni širini, danes pa sta prav tako odrezana. Usnje je sicer zelo izsušeno in razpokano, na desni strani ovoja ima luknjo, ki so jo najverjetneje povzročili molji oziroma miši. Usnjeni ovoj je temno rjave barve z odtisnjenim vzorcem. Nekdanji hrbet te obsežne knjige (obsegal je 7 cm) je sedaj poležan in spreminjen v platnico.⁶ V Arhivu Republike Slovenije, kjer danes hranijo preostanek ljubljanske protestantske matrike, so leta 2000 poskrbeli, da je bila knjiga ločena od preostalega spisovnega arhivskega gradiva Deželnih stanov za Kranjsko, in se sedaj hrani ločeno v



Dobro vidne poškodbe zadnjega folija matične knjige (SIAS 2, Deželni stanovi za Kranjsko (Stan. I), škatla 91 (fasc. 54/5), snopič 6, fol. 321v, 324r).

le-teh so vidni še danes, saj se je tistemu, ki je pole namerno iztrgal, pergament ob vezicah, ki so pove-

⁶ Ugotovitve so bile zabeležene ob enem zadnjih ogledov 6. marca 2014.



Zahvaljujoč ohranjenemu zapisu na zadnjem foliju vemo, kako se je vse skupaj začelo (SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko (Stan. I), škatla 91 (fasc. 54/5), snopič 6, fol. 324r).

posebni zaščitni škatli, izdelani po meri, na koncu I. registrature za škatlo 940.

Kako se je vse začelo?

Nastanek knjige oziroma začetek vpisov v knjigo lahko, zahvaljujoč ohranjenemu zapisu na sprednji strani zadnjega folija, zelo natančno določimo. Iz ohranjenega zapisa tako razberemo, da je knjigo leta 1578, na novega leta dan, (protestantski) cerkvi podaril Marko Stettner (mlajši), mestni svetnik v Ljubljani.⁷

Ljubljanska protestantska matrika je začela služiti svojemu namenu že prve dni januarja 1578. V mrliškem delu knjige se je ohranil naslovni zapis, ki pravi, da so v četrtem poglavju zapisane osebe, ki so umrle od leta 1578 dalje.⁸ Že 7. januarja so naslovu dodali prva vpisa pokojnikov – dveh otrok. Prvi je bil Jurij, sina Rogerja Lotharja in njegove žene Felicite, ki so ga pokopali v cerkvi sv. Petra.⁹ Iz drugega zapisa beremo o Evi, hčerki Janeza Jekšiča in njegove žene

Ane, ki je bila pokopana na pokopališču ob cerkvi sv. Petra.¹⁰ Prva vpisa ne navajata vzrokov smrti otrok, prav tako ni zapisan predikant, ki je opravil mrliški govor in pokojnika pospremil k njenemu zadnjemu počitku.

Rekonstrukcija manjkajočih protestantskih krstov in porok

Kdaj natančno je bil prvi krst otroka in kdaj se je poročil prvi par, najverjetneje ne bomo nikoli ugotovili. S pomočjo zanesljivega sekundarnega vira, o katerem nekaj več besed v nadaljevanju, pa se je dalo rekonstruirati drobec manjkajočega dela protestantske matrike – tako krstnega kot tudi poročnega dela.

Z rekonstrukcijo, ki zahteva od raziskovalca iznajdljivost, potrpežljivost in sokolje oko, smo prišli do podatkov, ki trenutno kažejo na to, da se je prvi do slej znani krst¹¹ zgodil 18. januarja 1578 v hiši Ahaca Thurna v Kamniku. Deklico Ano, hčerko Jožefa Stokhlandta in Margarete, je krstil predikant Krištof Spindler. Pri krstu so bili navzoči boter Ludvik Isen-

⁷ »Diß buech hatt her Marx Stettner, rhats burger zu Laybach, zum neuen jar zur kirchen verehrt anno 1578.« Glej: SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, škatla 91 (stari fascikel 54/5), snopič 6, fol. 324r.

⁸ »Das III. capitel, von personen, so vom [15]78 jar an gestorben.« Glej: SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, škatla 91 (stari fascikel 54/5), snopič 6, fol. 280r.

⁹ »Den 7. tag january a[nno] [15]78 ist Georgius, m[agistry] Rogery Lothary vnnnd Felicite, seiner ehlichen hauffraw, sobn zw S[annt] Peter in der khirchen begraben.« Glej: SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, škatla 91 (stari fascikel 54/5), snopič 6, fol. 280r.

¹⁰ »Den selben tag ist auff S[annt] Petters freythoff begraben Eua, Hannsen Jeckhschitsch vnnnd Anna, seiner ehlichen hauffrawen, ehliche tohter.« Glej: SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, škatla 91 (stari fascikel 54/5), snopič 6, fol. 280r.

¹¹ V letu 1578 je bil krst deklice Ane v resnici osmi po vrsti, kar nakazuje številka osem pred zapisanim besedilom. Posamezne vpise krstov in pokopov so predikanti pri posameznem letu oštevilčili, vendar je bila to prej izjema kot pravilo. V našem primeru smo imeli srečo, da so krsti oštevilčeni, zato vemo, da je naš prvi znani krst v resnici osmi po vrsti in prvih sedem še ne poznamo.

Statistični prikaz podatkov vpisanih v protestantsko matično knjigo (po Petru Hitzingerju)

LETO	KRSTI	POROKE	UMRLI	OBHAJANCI	
				slovensko	nemško
1578	133	64	58	585	386
1579	111	40	44	643	283
1580	126	44	88	420	264
1581	133	38	85	552	274
1582	100	42	55	495	258
1583	145	45	25	550	326
1584	114	32	65	524	276
1585	113	38	29	542	286
1586	121	22	53	580	242
1587	97	29	25	545	287
1588	104	7	14	530	289
1589	106	23	29	586	223
1590	93	35	-	556	273
1591	82	40	-	561	232
1592	78	35	-	474	220
1593	106	42	-	440	192
1594	93	19	-	-	-
1595	102	25	-	-	-
1596	94	38	-	-	-
Skupaj:	2051	658	570	8583	4311

hausen in botri Cecilija Warl in Ana Harrer.¹² Kot zadnji zabeležen krst za zdaj velja tisti, ki se je zgodil 14. septembra 1596, ko je Nikolaj Vurič krstil Veroniko, hčerko pokojnega ljubljanskega meščana Absoloma Wernerja (ubili so ga Turki) in Margarete Engelshaus. Kot boter je naveden Andrej Naglič, botri pa sta bili gospa Krazenpacher in Agnes Meyderlin.¹³

Prva do zdaj ugotovljena poroka se je zgodila konec januarja 1578. Predikant Jurij Dalmatin je 27. januarja tega leta poročil Jakoba Ungerja z Vrhniko in Margareto, vdovo Jakoba Doleharja.¹⁴ Zadnjo poroko beležimo konec decembra 1596. V hiši Nikolaja pl. Bonoma, deželnega upravnika na Kranjskem, sta se 29. decembra 1596 poročila Adam pl. Bonomo in Felicita Lamberg, rojena Auersperg s Šumberka. Poročil ju je predikant Gašper Kumperger.¹⁵

¹² »(8) Den 18. Jenner 1578 hab ich Spindler zu Stain in des herrn Achatzen freyherrn von Thurn hauß getaufft ein k[ind] Anna, v[ater] Joseph Stokhzandt, m[utter] Margaretha, p[aten] Ludwich Isenhausen, Caecilia, Hansen Wärls hausfrau, Anna, Michäel Harrers, aufschlagers zu Crainburg, hausfrau.« Glej: SI AS 1073, Zbirka rokopisov, a.e. 272 (I-43r), fol. 143v; a.e. 273 (I-44r), fol. 168v.

¹³ »Den 14. september 1596 taufft ich Wuritsch in haus k[ind] Veronica, v[ater] Absolon Werner, burger zu Laybach selliger, wellicher vor Kliš von Türkhen ist erschossen worden, m[utter] Margaretha, eine Engelsbauserin, p[aten] Andreas Naglitsch etc., frau Krazenbacherin vnd Agnes Meyderlin.« Glej: SI AS 1073, Zbirka rokopisov, a.e. 273 (I-44r), fol. 42v.

¹⁴ »Den 27. Jenner 1578 hab ich M[agistrus] Georgius Dalmatinus in primo ehevolk im haus zusamben geben mit namben Jacob Vnger von Ober Laybach vnd Margaretha, Jacoben Dolechers selligen nachgelassene Wittib.« Glej: SI AS 1073, Zbirka rokopisov, a.e. 273 (I-44r), fol. 168r.

¹⁵ »Den 29. decembris 1596 hab ich Kumprecht, in des herrn landtsverwalters behausung vermehlet den ellen vnd gestrengen herrn

S pomočjo sekundarnega vira smo lahko poiskali tudi enega zadnjih vpisov pokopa. Janez Pfanner, ljubljanski župan, mestni svetnik in špitalski mojster je umrl v Ljubljani in bil pokopan 11. junija 1589. Mrliško pridigo je opravil predikant Kristof Spindler.¹⁶

Kot kažejo rekonstruirani zapisi, se je ljubljanska protestantska matrika v vsakdanjem življenju aktivno uporabljala do konca leta 1589 (za pokope) oziroma do konca leta 1596 (za krste in poroke). Žakaj takšna vrzel med pokopi na eni strani ter krsti in porokami na drugi, je na tem mestu težko ugotoviti. Glede na to, da na koncu ohranjenega dela manjkata le dva folija, kamor so vpisovali pokope od 10. avgusta 1587 dalje, lahko sklepamo, da je po letu 1589 zmanjkalo prostora v knjigi za vse naslednje vpise pokopov oziroma so te vpisovali v novo knjigo, ki je še nismo odkrili oziroma se ni ohranila do današnjih dni.

Na tem mestu lahko tudi povsem izključimo možnost, da bi pokope vpisovali v izgubljeni del matrike ob koncu krstnega ali poročnega dela. To nam potrjujejo tudi raziskave Petra Hitzingerja, ki je sredi 19. stoletja še lahko videl ljubljansko protestantsko matriko v polnem obsegu in jo statistično obdelal, svoje izsledke pa tudi objavil.¹⁷

Iz njegove tabelarične objave je razvidno, da so

Adamen Wonhom etc. mit der wollebornen frauen Felicitas von Lamberg, gebornen frauen von Auersperg vnd Schönberg.« Glej: SI AS 1073, Zbirka rokopisov, a.e. 272 (I-43r), fol. 40r, 90v.

¹⁶ »Den 11. Juny 1589, dominica 2. trinitatis, ist begraben herr Hanns Pfanner, rathsburger, burgermaister vnd spitalmaister etc., dem ich Spindler die leibbredig gethan.« Glej: SI AS 1073, Zbirka rokopisov, a.e. 273 (I-44r), fol. 205.

¹⁷ Hitzinger, Statistisches, str. 84.

predikanti v matriko vpisovali krste in poroke med letoma 1578 in 1596. V tem času je bilo krščenih 2051 otrok in poročenih 658 parov. Prav tako so predikanti v knjigo vpisovali pokope, vendar le med letoma 1578 in 1589. Teh je bilo v vseh letih natanko 570. Podobno lahko ugotovimo pri seznamu obhajancev. Njihovo število so beležili med letoma 1578 in 1593. Pod oznako »windisch« je naštel 8583 obhajancev, pod oznako »deutsch« pa le 4311. Hitzingerjevo statistično objavo je čez dvanajst let povzel Dimitz, ko je pisal zgodovino Kranjske v treh delih.¹⁸

Kaj se je dogajalo z ljubljansko protestantsko matriko od konca 16. stoletja dalje, je za zdaj še zavito v tančico skrivnosti. Prav tako je povsem neznano, kje se je knjiga hranila in kako je preživela burno obdobje protireformacije in katoliške obnove.

Zanesljivi sekundarni vir

Omembo obstoja protestantske matične knjige ponovno zasledimo okoli leta 1699. Janez Gotard Lukančič,¹⁹ ki je med letoma 1699 in 1710 dokončal *genealogijo kranjskih knežjih, grofovskih, baronskih in viteških rodbin* v treh delih, je iz takrat še v celoti ohranjene ljubljanske protestantske matrike črpal podatke o posameznih članih plemiških družin – podatke o krstih, porokah in pokopih. Pri vsaki obravnavani plemiški družini je pri prvem izpisu iz knjige vestno zapisal »*Extract auß dem original vermählungs, tauff vnd sterbbuech zu Laybach*« ali »*Extract aus dem laybachischen original copulationbuch/tauffbuch/sterbbuech*«, pri vseh naslednjih pa le »*tauffbuech*«, »*copulationbuch*« ali »*sterbbuech*«, ob tem je navedel tudi zaporedno številko vpisa v posameznem letu, če je bila ta navedena v viru samem. Tako natančnim izpisom lahko sledimo skozi vse tri dele v celoti ohranjene genealogije, ki jo danes hrani Arhiv Republike Slovenije.²⁰

Lukančičeva genealogija v treh delih je v resnici sestavljena iz štirih delov. Prvi del, ki je posvečen kranjskim knežjim in grofovskim rodbinam, nosi letnico 1699; drugi del je razdeljen v dva dela – od katerih prvi datira v leto 1700 in zajema kranjske baronske rodbine od črke A do R, drugi pa v leto

1710 z baronskimi rodbinami od R do Z; tretji del vsebuje podatke za kranjske viteške rodbine, datira v leto 1705, prinaša pa podatke za rodbine le od črke A do H. Genealogija je istovetna z zgoraj omenjenim zanesljivim sekundarnim arhivskim virom, s pomočjo katerega je bilo mogoče vsaj delno rekonstruirati manjkajoči oziroma neohranjeni del ljubljanske protestantske matrike. Lukančič ni vestno citiral le uporabljenih virov, temveč je z enako natančnostjo izpisoval tudi vsebino posameznega vpisa iz originala. Ker je izpisoval vse – krste, poroke in pokope – lahko vsaj njegove izpise pokopov primerjamo s še ohranjenimi originalnimi zapisi v knjigi. Primerjava teh v celoti potrjuje dejstvo, da se njegovi izpisi zvesto držijo originalnih zapisov, ki so jih v 16. stoletju v protestantsko matriko zapisovali predikanti. Prav zaradi te primerjave lahko mirno trdimo, da Lukančičeva genealogija v treh delih velja za zelo zanesljiv sekundarni vir (vsaj kar zadeva prepise iz protestantske matrike). Zaradi Lukančičeve natančnosti je uspela vsaj delna rekonstrukcija ljubljanske protestantske matrike, zato lahko zdaj vsaj slutimo, kakšna je bila struktura same matične knjige, kakšni so bili vpisi v posameznem poglavju in kaj vse so predikanti zapisali pri posamezni osebi (števičnost podatkov je bila odvisna od njenega družbenega statusa).

Primerjava z Gradcem in Celovcem

Ljubljanska protestantska matrika je tudi sicer nekoliko specifična, če jo primerjamo še z dvema arhivskima viroma enakega tipa – t. j. z graško in s celovško protestantsko matriko. Dunaj protestantske matrike ni imel oziroma se ni ohranila. Primerjava kranjske, štajerske in koroške protestantske matrike je na tem mestu mogoča prav zavoljo zanesljivega sekundarnega vira – Lukančičeve genealogije.

V štajerskem deželnem arhivu v Gradcu hranijo več protestantskih matičnih knjig. V prvi, ki časovno zajema obdobje med letoma 1567 in 1574, so vpisi porok in krstov, del pa je namenjen tudi seznamu obhajancev.²¹ Ovitek knjige je usnjen, od prvotne platnice pa sta ostali sprednja in zadnja stran, ki sta močno poškodovani. Na naslovnici knjige sta še opazni v usnje vgravirani podobi evangelistov Janeza in Mateja, na zadnji strani pa sta zelo slabo vidni podobi evangelistov Luke in Marka. Knjiga je restavrirana in ponovno zvezana v letu 1991. Vsebina same knjige je razdeljena v več poglavij, ki si sledijo brez pravega reda. Tako imamo najprej nekaj strani vpisov

¹⁸ Dimitz, *Geschichte*, str. 318.

¹⁹ Janez Gotard Lukančič, sin Gabrijela Lukančiča, se je rodil 17. aprila 1665 v Ljubljani. Bil je član družbe sv. Dizma z vzdevkom »Plamenec« (der Angeflamte), zanimal pa se je tudi za genealogijo in heraldiko. Njegova genealoška zbirka v treh delih, ki jo je dokončal med letoma 1699 in 1710, še danes predstavlja enega od temeljev za raziskovanje kranjskega plemstva. Poročen je bil z Marijo Cecilijo Fürnpfeil iz Škofje Loke. V zakonu se jima je rodilo dvanajst otrok, večina od teh je umrla v otroških ali mladostniških letih. Umrli je 12. oktobra 1711 v Ljubljani. Glej: Preinfalk, *Plemiške rodbine*, str. 105–106.

²⁰ SI AS 1073, Zbirka rokopisov, *Lukančičeva genealogija kranjskih knežjih, grofovskih, baronskih in viteških rodbin v treh delih*, 1699–1710, a.e. 272 (I–43r), 273 (I–44r), 274 (I–45r).

²¹ StLA, Handschrift 1268, *Tauf- und Trauungs Matriken des Ministri verbi Ordinam Styriae Georgii Khuen in anno 1567–1574*.

Preglednica protestantskih matičnih knjig, ki jih brani Štajerski deželni arhiv v Gradcu

KRSTNE KNJIGE	POROČNE KNJIGE	OBHAJANCI	MRLIŠKA KNJIGA
4.3.1569–31.12.1569 (Hs 1268, fol. 9v–26r)	14.12.1567–18.12.1569 (Hs 1268, fol. 1r–8v)	30.11.1567–12.1568 (Hs 1268, fol. 27r–30r)	2.7.1595–23.9.1598 (Hs 1285/5, fol. 1r–39v)
1.1.1570–20.9.1574 (Hs 1268, fol. 32r–118v)	8.1.1570–28.11.1574 (Hs 1268, fol. 119r–141v)	---	---
1.1.1575–31.12.1575 (Hs 1285/1, fol. 1r–22r)	31.10.1593–20.9.1598 (Hs 1285/4, fol. 1r–60r)	---	---
2.1.1577–31.12.1578 (Hs 1285/2, fol. 23r–67v)	14.12.1567–28.11.1574 (zu Hs 1285, fol. 1r–12r)	---	---
2.1.1580–30.12.1593 (Hs 1285/3, fol. 68r–138v)	---	---	---

porok,²² sledijo krsti,²³ seznam obhajancev,²⁴ potem pa zopet krsti²⁵ in na koncu poroke.²⁶

Vpisi porok so zelo skromni in pogosto nedokončani, saj ponekod manjka celo ime ženina ali neveste, lahko pa je zapisano le osebno ime brez navedbe priimka. Vedno je zabeležen datum poroke, v redkih primerih pa je zapisan tudi kraj poroke. Podobno je pri vpisih krstov – izvemo datum krsta, ime krščenca in njegovega očeta (v izjemnih primerih ime matere), ime enega samega botra ali botre, ne izvemo pa imena predikanta, ki je opravil obred. Krajev, kjer so otroke krstili, vpisi praviloma ne navajajo, razen v nekaj primerih. V seznamu obhajancev jasno ni delitve na »windisch« ali »deutsch«, kot to poznamo iz ljubljanske matične knjige. Zasedimo lahko vpise dnevov z imeni svetnikov, npr. *in festo Thomae, in die Mathiae, den tag Bartholomei, in die Mariae Magdalene, ...* in pa npr. *am heilligen Ostertag, am lezten Ostertag, den 1 Sunitag nach Ostern, ...* Ponekod so zapisani tudi kraji obhajanja – od aprila 1569 dalje (npr. *den 1 Aprillis Freytag herrn Jacob von Windischgraz, den 5 Aprillis beim herrn Landsverweser zu Neundorff, den tag Bartholomei bey herrn Helffenreich von Khainach, in die Nativitatis Mariae bey herrn von Rakhniz,*

...).²⁷ Nedelje so praviloma označene z datumi in ne z imeni nedelj (npr. dominica invocavit, dominica reminiscere, in festo trinitatis, ...), kot je to značilno za ljubljansko protestantsko matriko.

Druga knjiga je sestavljena iz petih ločenih delov, ki so bili zvezani leta 1991, vendar niso bili restavrirani in so zato bistveno slabše ohranjeni.²⁸ Prvi, drugi in tretji del predstavljajo krstne knjige, ki si sledijo kronološko (1575, 1577–1578, 1580–1593),²⁹ v četrtem delu je nato poročna³⁰ in v zadnjem mrliška³¹ knjiga. Čisto na koncu je nato dodana še poročna knjiga³² za obdobje med letoma 1567 in 1574, ki pa ni vezana k predhodnim petim delom in bi praviloma sodila k prvi matični knjigi. Način vpisovanja je v vseh delih podoben tistemu v prvi knjigi.

Za signaturo tretje protestantske matrike se skriva prepis protestantskih krstnih in poročnih matrik ter mrliške matrike (Hs 1268 in Hs 1285/1–5), ki je vezan v knjigo. Na hrbtu le-te najdemo napis z zlatimi črkami *Evangel. Matriken 1567–1598*. V prepisu najdemo tudi nekaj podatkov o usodi posamezne, še ohranjene, protestantske matrike.³³

²² StLA, Handschrift 1268, *Tauf- und Trauungs Matriken des Ministri verbi Ordinam Styriae Georgii Khuen in anno 1567–1574*, Protestantische Traumatrike der Steiermark (von 14. decembris 1567 bis 18. decembris 1569), fol. 1r–8v.

²³ StLA, Handschrift 1268, *Tauf- und Trauungs Matriken des Ministri verbi Ordinam Styriae Georgii Khuen in anno 1567–1574*, Protestantische Taufmatrike der Steiermark (von 4. marty 1569 bis 31. decembris 1569), fol. 9v–26r.

²⁴ StLA, Handschrift 1268, *Tauf- und Trauungs Matriken des Ministri verbi Ordinam Styriae Georgii Khuen in anno 1567–1574*, Communicanten (von 30. nouembris 1567 bis mittwoch nach weinachten 1568), fol. 27r–30r.

²⁵ StLA, Handschrift 1268, *Tauf- und Trauungs Matriken des Ministri verbi Ordinam Styriae Georgii Khuen in anno 1567–1574*, Protestantische Taufmatrike der Steiermark II. (von 1. january 1570 bis 20. september 1574), fol. 32r–118v.

²⁶ StLA, Handschrift 1268, *Tauf- und Trauungs Matriken des Ministri verbi Ordinam Styriae Georgii Khuen in anno 1567–1574*, Protestantische Traumatrike der Steiermark II. (von 8. january 1570 bis 28. nouember 1574), fol. 119r–141v.

²⁷ StLA, Handschrift 1268, *Tauf- und Trauungs Matriken des Ministri verbi Ordinam Styriae Georgii Khuen in anno 1567–1574*, fol. 29r–29v.

²⁸ StLA, Handschrift 1285, brez skupnega naslova.

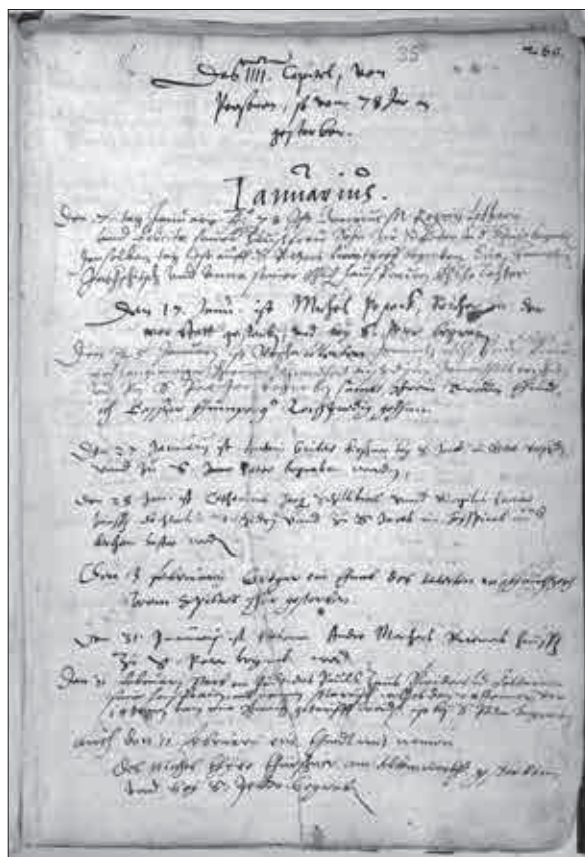
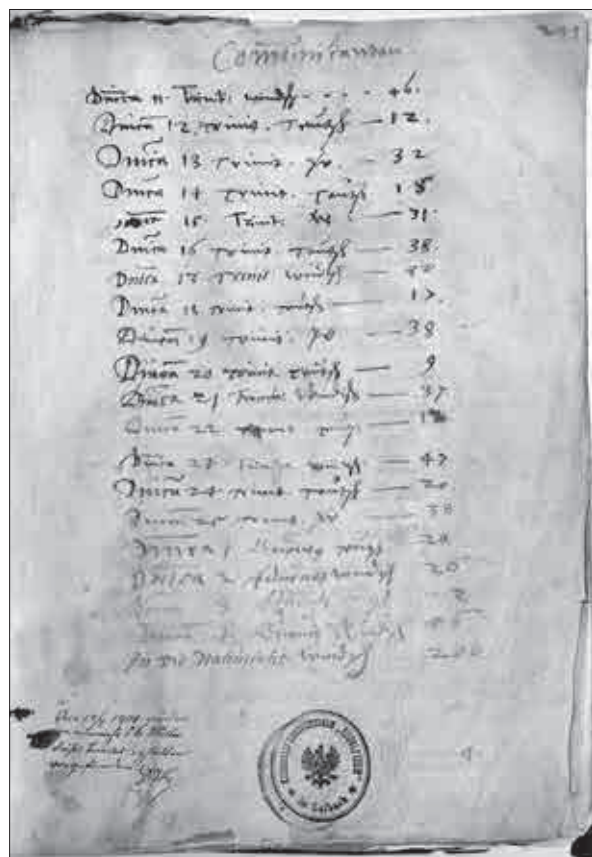
²⁹ StLA, Hs 1285/1: *Tauff Register von ersten Januario an im 1575* (von 1. tag january 1575 bis 31. december 1575), fol. 1r–22r; Hs 1285/2: *Register der getauften Khinder anno 1577–1578* (von 2. january 1577 bis 31. december 1578), fol. 23r–67v; Hs 1285/3: *Tauffbuch 1580–1593* (von 2. january 1580 bis 30. december 1593), fol. 68r–138v.

³⁰ StLA, Hs 1285/4: *Register darinn alle vnd iede Heirat von iar zu iar ordenlich vnd fleissig beschriben welche in einer Ersamen Landschafft Stifftkirchen alhie zu Grätz ehelich seindt zusammen gegeben worden. Angefangen den ersten january des vier vnd neuntzigsten jares. Prouerbiorum XIX. Capitel. Haus vnd güter erben die Eltern, aber ein vernünfftig weib komet vom Herrn. Einer Ersamen Landschafft war selbiger Zeit Stifft Capelmeister. Joannes Pistorius von Vaihingen aus den löblichen Fürstenthumb Württemberg. 1594.* (von 31. octobris 1593 bis 20. september 1598), fol. 1r–60r.

³¹ StLA, Hs 1285/5: *Todtenbuch 1595–1598* (von 2. julius 1595 bis 23. september 1598), fol. 1r–39v.

³² StLA, zu Hs 1285: *Traubuch 1567–1574* (von 14. dezember 1567 bis 28. november 1574), fol. 1r–12r.

³³ StLA, Handschrift 1663, *Evangel. Matriken 1567–1598*.



Prva ohranjena stran seznama obhajancev in prva stran četrtega poglavja s prvimi vpisi umrlih (SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko (Stan. I), škatla 91 (fasc. 54/5), snopič 6, fol. 243r, 280r).

Na Koroškem protestantsko matriko v originalu še vedno hrani župnija Sv. Egidija v Celovcu, fotokopije matrike pa Deželni arhiv v Celovcu. Za protestantsko dobo sta se ohranili krstna (1571–1599, dejansko do leta 1600) in mrliška knjiga (1571–1594, dejansko do leta 1600).³⁴

Krstna matična knjiga je razdeljena na tri dele – krstno knjigo za dečke zakonskega rojstva,³⁵ krstno knjigo za deklice zakonskega rojstva³⁶ in krstno knjigo nezakonskih otrok (dečkov in deklic).³⁷

Krsti vseh otrok so zapisani v tabeli. Na vsaki strani v knjigi je razpredelnica, kamor so običajno vpisali dvanajst krstov otrok. Podatki za posamezno leto so se vpisovali po naslednjem vrstnem redu: najprej mesec in dan, potem ime očeta in matere, nato ime krščenega otroka, sledilo je ime botra in kraj krsta.

Mrliška matična knjiga je razdeljena na dva dela – mrliško knjigo za moške³⁸ in mrliško knjigo za ženske.³⁹ Vpisi smrti so najprej pisani v enem stolpcu

(pri moških med letoma 1571 in 1576, pri ženskah med letoma 1571 in 1578), nato pa do konca knjige sledijo vpisi v dveh stolpcih na stran (pri moških od leta 1577, pri ženskah od leta 1579 dalje). Iz posameznih vpisov o pokojniku praviloma izvemo zelo malo podatkov (ime in priimek ter datum smrti). Izredno redki so primeri, ko je naveden poklic, kraj pokopa, starost osebe, vzrok smrti, ...

Že krajša predstavitev graške in celovške protestantske matrike kaže na to, da je tudi istovrstno arhivsko gradivo pogosto zelo težko primerjati.

Ljubljanska protestantska matrika je pisana narativno, posamezni vpisi pogosto zelo veliko povedo o osebi/osebah (pokojniku, krščencu ali poročnem paru), zato je veliko bolj izpovedna od preostalih dveh ter izrednega pomena za vsa nadaljnja raziskovanja. Krste, poroke in pokope so v knjigo vpisovali različni predikanti, ki so delovali v Ljubljani, in so pri posameznem vpisu tudi navedeni. Zapisi si sledijo kronološko in po nekem vnaprej določenem redu.

Graška protestantska matrika ima časovno sicer res večji razpon – krsti (1569, 1570–1574, 1575, 1577–1578, 1580–1593), poroke (1567–1569, 1570–1574, 1593–1598) in pokopi (1595–1598), vsebinsko pa je zelo skromna in dejansko predstavlja zgolj register oseb z datumi rojstev, porok in smrti. Podobno

³⁴ KLA, Stadtpfarre Klagenfurt St. Egid, Matriken, Sch. 1, *Tauf-Buch vnd Todtenbuch vom 1571 bis 1600*.

³⁵ Ni paginirana, obsega 114 strani A3 formata.

³⁶ Ni paginirana, obsega 115 strani A3 formata.

³⁷ Ni paginirana, obsega le 16 strani A3 formata.

³⁸ Ni paginirana, obsega 25 strani A3 formata.

³⁹ Ni paginirana, obsega 12 strani A3 formata.

je s celovško matriko, kjer sta se ohranila le krstni in mrliški del (1571–1600). Tu prvič zasledimo tudi tabelarični zapis krstov, ki je poleg tega še razdeljen na tri dele – posebej za dečke oziroma deklice zakonskega rojstva, v tretjem delu nato sledijo še nezakonski otroci obeh spolov. Podobno je tudi pri mrliški knjigi, ki se deli na moški in ženski del knjige. Graška in celovška protestantska matrika zaradi vsega povedanega delujeta zelo uniformirano oziroma uradniško in prav nič domače oziroma osebno, piscev vpisov, ki so bili najverjetneje tudi predikanti, in so delovali v obeh mestih, ne poznamo, nič tudi ne izvemo npr. o krajih pokopov.

Prvi raziskovalci protestantske matrike

Če se vrnemo k ljubljanski protestantski matriki in njeni usodi, lahko ugotovimo, da od leta 1699, ko je v celoti ohranjeno matriko preučeval Lukančič, do prve polovice 19. stoletja, ko je zbudila zanimanje Petra Hitzingerja (1812–1867), o njej ne vemo prav veliko. Dejansko le to, da je bila še vedno ohranjena v celoti. Za razliko od Lukančiča Hitzinger ni izpisoval celotnih vpisov iz matrike, temveč je poskušal statistično obdelati takrat še v celoti ohranjeni vir – kolikokrat je posamezna (večinoma plemiška) družina omenjena v matriki, koliko teh vpisov je za ženske, otroke, moške. Še vedno velja za edinega preučevalca vira, ki je v tabelaričnem zapisu predstavil vsa štiri poglavja protestantske matrike v številkah. Njemu se namreč lahko zahvalimo, da poznamo končno številko vseh vpisov v matriko za posamezno leto, vsa leta skupaj in za vsak del matrike posebej.⁴⁰ Objavljeni podatki so bili v veliko pomoč pri rekonstrukciji manjkajočega dela matrike, saj smo lahko z njihovo pomočjo ugotovili delež ponovno najdenih vpisov, in hkrati v opomin, da je kljub številnim poskusom in vloženi trudu še vedno ogromno podatkov, ki jih najverjetneje nikoli ne bomo uspeli poiskati. Hitzingerjevi izpiski, primerjave in tabelarni prikazi so se na srečo ohranili do današnjih dni tudi v njegovem rokopisu.⁴¹

V drugi polovici 19. stoletja sta protestantsko matično knjigo preučevala vsaj dva – Theodor Elze (1823–1900), prvi pastor novo ustanovljene protestantske cerkvene občine v Ljubljani (1852), in Peter Radics (1836–1912). Prvi je iz vira črpal podatke za številne razprave o protestantizmu na Kranjskem v 16. stoletju,⁴² drugi je za potrebe novo nastale protestantske cerkvene občine napravil prepis protestantske matrike, ki nosi letnico 1899. Tega leta je bila

matrika zagotovo že okrnjena, saj je Radics prepisal le podatke, ki jih še danes najdemo v ohranjenem viru (brez vpisov krstov in porok). Ob tem je potrebno pripomniti, da je Radics pri prepisovanju napravil kar nekaj napak, predvsem pri zapisovanju priimkov in poklicev. Po do zdaj znanih podatkih so se ohranili trije izvodi Radicsevega prepisa. Prvi izvod hrani Arhiv Republike Slovenije v osebni fondu Petra Radicsa,⁴³ drugi (vezan) izvod naj bi domnevno hranil Zgodovinski arhiv Ljubljana v fondu Protestant-ska cerkvena občina v Ljubljani, ki vsebuje gradivo od leta 1852 dalje, vendar v fondu Radicsevega prepisa ni.⁴⁴ Zadnji do zdaj znani (vezani) izvod pa hrani današnja protestantska cerkvena občina v Ljubljani.

Uničenje dela protestantske matične knjige

Kdaj je prišlo do uničenja oziroma izgube dela ljubljanske protestantske matrike, še ni bilo mogoče natančno raziskati. Glede na znana dejstva lahko zapišemo, da se je matrika aktivno uporabljala med januarjem 1578 in decembrom 1596, preživela je protireformacijo in katoliško obnovo ter se v celoti ohranila do leta 1699, ko jo je pregledoval Lukančič. V enakem obsegu je bila tudi še v prvi polovici 19. stoletja, ko jo je statistično obdelal Peter Hitzinger. Sledi leto 1899, ko je Peter Radics zaključil svoj prepis celotnega besedila. Pri pregledu prepisa se je izkazalo, da matrika naenkrat ni več v obsegu, v kakršnem je bila ob svojem nastanku.

Kaj bi se lahko zgodilo v drugi polovici 19. stoletja? Delno nam pri razjasnitvi tega vprašanja lahko pomaga zaznamek v Wallnerjevi kartoteki.⁴⁵ Ob popisovanju gradiva je arhivar Julius Wallner (1852–1914) v drugi polovici 19. stoletja zapisal, da v fasciklu 54g, kjer so zbrani dokumenti o protestantizmu, manjka št. 13, t. j. protestantska matrika, ki naj bi si jo prisvojil zgodovinar in duhovnik Anton Koblar (1854–1928) in jo odnesel s seboj v Kranj. Pripisano je tudi, da je bila matrika leta 1864 v lasti stolnega arhiva in še ohranjena v celotnem obsegu. Po posredovanju duhovnika Janeza Kulavica (1838–1906)

⁴⁰ Hitzinger, *Statistisches*, str. 84.

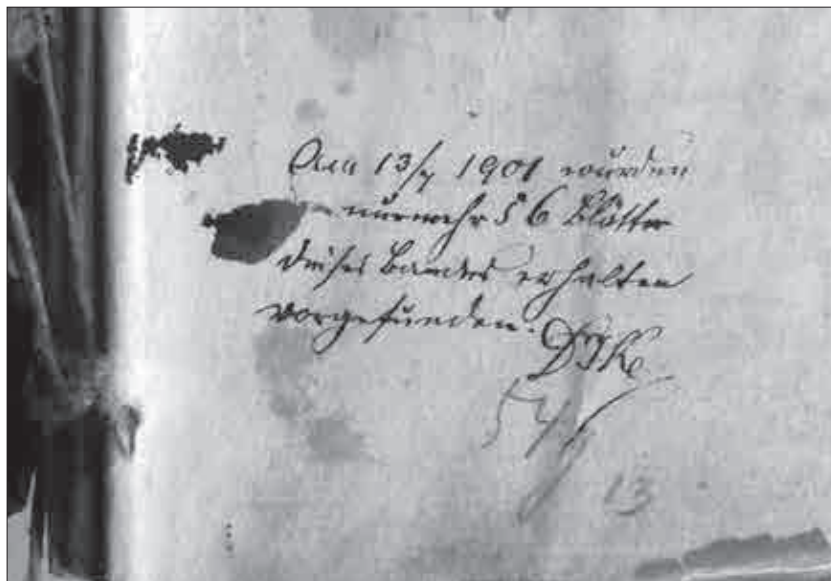
⁴¹ SI AS 881, Osebni fond Peter Hitzinger, škatla 2, *Geschichte der Reformation in Krain*, fol. 1153–1219; *Beiträge zur Geschichte der Reformation in Krain*, fol. 1220–1228.

⁴² Elze, *Die Anfänge*, str. 21–27; Elze, Paul Wiener, str. 1–52; Elze, *Die slovenischen*, str. 135–151; Elze, *Zur Geschichte*, str. 171–179; Elze, *Die Rectoren*, str. 117–153; Elze, *Die evangelischen*, str. 159–201; str. 53–69.

⁴³ SI AS 984, Osebni fond Peter Pavel pl. Radics, škatla 9, Mapa XXXVIII, Gradivo za biografske študije (Izpiski iz matičnih knjig, šematizmov in koledarjev), *Izpiski iz protestantskih matičnih knjig 1578–1597*. Radicsev prepis protestantske matrike obsega 75 strani in je pisan v gotici.

⁴⁴ SI ZAL LJU 295, Protestant-ska cerkvena občina, škatli 33–34 (stari fascikel 17), mapa 1, *Najstarejša matrika evangeličanske cerkve 1578–1593*. Na starem popisu je bilo poleg omembe matrike zapisano, da je to »ohranjena knjiga, ki vsebuje dobeseden prepis ohranjene protestantske matične knjige. Prepis je naredil Peter Radics, na brbtu knjige je napis v zlatih črkah *Aelteste Matrikel der evangel. Kirche Laibach 1578–1593*. Na prvih listih knjige je pet fotografij originala. Kot naslov je Radics zapisal *Communicanten und Sterbe-Matrikel der evangelischen Kirche in Laibach 1578*. Nach dem Originale im landschaftl. Museum »Rudolfinum«. Ueber Veranlassung des hochw. Herrn Pfarrers Johann Jaquemar copiert durch P.v. Radics Mai 1899.«

⁴⁵ Starejši kartotečni popis dela arhivskega fonda SI AS 2, Delni stanovi za Kranjsko.



Zapis iz leta 1901 o zmanjšanem obsegu knjige (SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko (Stan. I), škatla 91 (fasc. 54/5), snopič 6, fol. 280r).

je Koblar leta 1889 le vrnil matriko stolnemu kapiteljskemu arhivu⁴⁶ (žal ob vrnitvi nihče ni zapisal, v kakšnem stanju je vrnjena matrika), arhiv pa jo je nato leta 1903 podaril muzeju (Rudolfinumu).⁴⁷ Še pred podaritvijo je nekdo na prvo stran v spodnji levi kot protestantske matrike zapisal naslednje besedilo: »Am 13. 7. 1901 wurden nurmehr 56 Blätter dieses Buches erhalten vorgefunden. Dr. I. K.«⁴⁸

⁴⁶ Tu navedbe ne držijo povsem. V *Obravnava deželnega zbora kranjskega v Ljubljani za leto 1889* lahko v poročilu pri Deželnem muzeju med pridobitvami preberemo: »Anton Koblar, kaplan v Šenčurji, denarje cesarja Nerona in Antonija Pija in pa mrtvaški zapisek ljubljanskih luteranov.« Glej: *Obravnave 1889*, str. 150–151. Iz zapisanega bi lahko sklepali, da Anton Koblar leta 1889 protestantske matrike ni vrnil stolnemu kapiteljskemu arhivu temveč muzeju. Stolni kapitelj je kasneje vseeno nekako prišel do matrike, saj pri nadaljnjem pregledovanju obravnava deželnega zbora pri letu 1903 naletimo na zapis, da je tega leta stolni kapitelj v Ljubljani Deželnemu muzeju podaril luteransko matriko. Glej: *Obravnave 1903*, str. 200–201. Zadnji podatek o podaritvi potrjuje tudi akcisijska knjiga v Arhivu Republike Slovenije, kjer je pod št. 663 jasno zapisano – datum prevzema in vpisa: 1903, predmet: *luteranska matrika*, izročitelj: *Stolni kapitelj v Ljubljani*, opomba: *Objave kranjskega deželnega zbora*, zvezek 44, 1903 (poročilo, str. 200). Glej: SI AS, Akcisijska knjiga 1821–1945, št. 663.

⁴⁷ Na kartotečnem lističu v Wallnerjevi kartoteki najdemo sledeči zapis: »No. 13 fehlt jetzt. Wurde vom Koblar als sein Eigentum proklamiert und beim Abgange nach Krainburg mitgenommen (Müllner, m.p.). Laut Erwerbungsprotokoll de 1889 am 16. Mai sub No. 54 von Koblar dem Archive geschenkt, und die Schenkung im Landtagsberichte pro 1889 gedruckt ohne von Koblar beanständet zu sein. Laut Hitzinger (Mitth. 1864, p. 7) Eigentum des Domarchives gewesen, cf.l.c. damals noch vollständig von 323 Blatt. Ist vom Koblar dem Domkapitel retourniert worden, da ihm Kulavic schrieb, res ad dominum clamat, das Domkapitel schenkt sie wieder dem Museo 1902 (Müllner, m.p.).« Glej: SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, Wallnerjeva kartoteka (fasc. 54g, *Evangelische Religion*).

⁴⁸ SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, škatla 91 (stari fascikel 54/5), snopič 6, fol. 243r.

Dosedanji izsledki so čas, v katerem bi lahko prišlo do uničenja, skrčili na obdobje z mejnima letnicama 1864 (ko je Hitzinger objavil svojo statistično analizo matrike in je ta še v polnem obsegu) in 1899 (ko Radics zaključil prepisovanje matrike in je ta že okrnjena). Vzroki, zakaj je prišlo do uničenja, pa bodo najverjetneje še dolgo ostali nepojasnjeni.

Ko mrtvi spregovorijo ...

Ohranjeni del protestantske matične knjige kljub svoji okrnjenosti še vedno ponuja celo vrsto podatkov o osebah, ki so v drugi polovici 16. stoletja živele in delovale predvsem v Ljubljani pa tudi bližnji okolici. Zaradi natančnih zapisov vemo, da so od leta 1578 dalje v matično knjigo vpisovali štirje predikanti – Gašper Kumperger, Janez Schweiger, Jurij Dalmatin in Kristof Spindler. Tem se je marca 1581 pridružil Felicijan Trubar, aprila istega leta Janez Tulščak, avgusta 1586 pa še Benedikt Pyroter. Omenjeni predikanti se pri vpisovanju pokojnih niso omejevali zgolj na suhoparne podatke, temveč so večkrat zabeležili posebnosti oziroma zanimive vzroke smrti, težave pri pokopih umrlih, smrti predikantov, kraje pokopov in še nekatere druge zanimivosti.

Predikantu Spindlerju se je zdelo pomembno, da pri vpisu smrti Mihaela, sina Janeza Pfannerja, zapiše, da je utrpel nenevarno strelno rano na desni roki, zaradi katere je kasneje vseeno umrl.⁴⁹ Jurij Dalmatin

⁴⁹ »Den 21. april [15]78 herrn Hansen Pfanners sohn Michel zu S[annt] Peter begraben, welcher von ainem vngesährlichen schuß vnd kugel am rechten arm verletzt, vnd davon gestorben ist. Dem ich Spindler die leichpredig gethan.« SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, škatla 91 (stari fascikel 54/5), snopič 6, fol. 282v.

je pri vpisu smrti starega vojaka Jakoba Goldarfferja zapisal, da je ta zjutraj s konjem jezdil v smeri Fužin in naj bi se okoli četrte ure popoldne vrnil v Ljubljano. V času njegovega vračanja se je razbesnela grozna nevihta, vojaka pa so nato našli mrtvega na cesti.⁵⁰ Tudi Janez Schweiger se je ob vpisu smrti konjskega hlapca Janeza čutil dolžnega zapisati, da je nesrečnika pred Stettnerjevo hišo do smrti zabodel krojaški vajenec prav tako po imenu Janez. Zabodeni vajenec, ki je bil doma iz Radovljice, se je nameraval na Dunaju poročiti, v Ljubljani pa se je mudil zaradi pridobitve rojstnega lista in vajeniškega spričevala.⁵¹ Zanimivosti pa s tem še ni konec. V ohranjenih zapisih lahko bremo o nesrečnem Janezu Auerspergu, ki je umrl na poroki svoje hčerke Felicite,⁵² o stari in pobožni Suzani Stettner, ki je umrla za kapjo,⁵³ o Margareti Giesser, ki naj bi umrla stara 100 let⁵⁴ pa tudi o Vajkardu baronu Auerspergu, ki je po opravljenem pregledu vojske v Karlovcu nenadoma zbolel in umrl v eni uri,⁵⁵ ali

⁵⁰ »Den 26 isten may ist Jacob Goldarffer, ein alter betagter kriegsman, von danen auß am morgens umb 9 vhr außgangen, vnder Kaltenprun zu einem roß so daselbst am gras gangen, hat vermeint desselben tags gwiß wider vor vieren nach mittag heim zu komen, als er aber am heim gehn gewest, ist ein greulich vngwwitter entstanden, welches wie man vermeint in getödt hat, dan er noch desselben abents an der strassen totder gefunden, vmd das andern tags, nemlich den 27 isten may, zu S[annt] Peter begraben werden, dem hab ich Dalmatinus die leichpredig gethan. Ex epistola Jacob, 4. cap[itel], ecce nunc dicitibus hodie aut in crastino ibimus etc.« SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, škatla 91 (stari fascikel 54/5), snopič 6, fol. 283r.

⁵¹ »Den 9. nouembris ist ein schneidergessell nomine Hannß, vor des heren Stettnerß hauß durh einen reitknecht, heren Wölffen freyhern von Thurn etc., auß seines namens Hannß, erstochen vnd folgenden 10. nouembris pei S[annt] Petter begraben worden. Dem ich Schweyger die leichpredig gethan hab. Solher schneider ist von Ratmanß dorff bürtig, hatt zw Wien geheyrrat vnd ist umb seine geburts vnd lehrbrieff herein kbomen. Vnd also vnuersebens vmbkbomen.« SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, škatla 91 (stari fascikel 54/5), snopič 6, fol. 284r.

⁵² »Den 9. october [15]80 ist herr Hanß von Auersperg etc. am morgen umb 2 vhr gestorben, als denselben tag seiner tochter jungfrawen Felicit hochzeit mit herrn grafen Georgen Vrsin zu Playey etc. gehalten worden. Vnd den andern tag hernach, den 10. october, ist er im closter begraben worden, allda ich Spindler in der closterkürchen die leichpredig gethan.« SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, škatla 91 (stari fascikel 54/5), snopič 6, fol. 295v.

⁵³ »Anno [15]78, den 29. iuny hatt der schlag die fromme alte fraw Susanna Stettnerin getroffen, welche den 2. iuly hernach säliglich im herren entschlaffen vnd den 3. iuly bey S[annt] Peter begraben worden, deren ich Spindler die leichpredig gethan.« SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, škatla 91 (stari fascikel 54/5), snopič 6, fol. 283r.

⁵⁴ »Den 31. ianuary hab ich Spindler bey S[annt] Peter ain leichpredig gethan der alten zeugwardtin Margaretha, Lienhardt Giessers, zeugwarts, säligen muetter, welche bey hundert jaren alt worden.« SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, škatla 91 (stari fascikel 54/5), snopič 6, fol. 285r.

⁵⁵ »Den 7. augusti dises [15]81 isten jars ist herr Weikhardt freyherr zu Auersperg, erbcammerer in Crain vnd der W[indischen] Marck, röm[ischer] key[serlicher] majestät vnd fürstlicher durchlaucht erzherzogen Carls zu Ossterreich etc. rbat, landtsbaubtman in Crain, vnd obrister auff der crabatischen vnd meergrenzen, nach gebaltner muster erkrankt, sich gelegt, der brechen auff in geschlagen vnd in ainer stund tod bliben. Dessen leichnamb den zehenden augusti hernach, das ist an s[annt] Lorenzen tag,

Sebastjanu Andrečiču, ki je utonil na Beneškem.⁵⁶

Predikanti so pogosto popisali tudi zaplete pri pogrebi. Januarja 1580 se je zapletlo pri pokopu Elizabete Raschauer, ki je sicer umrla v Gorici, pokopana pa je želela biti v družinski grobnici v cerkvi sv. Nikolaja v Ljubljani.⁵⁷ Junija istega leta je prišlo do nevěščnosti tudi pri pogrebu Barbare Zetschker v frančiškanskem samostanu.⁵⁸ V obeh primerih je katoliška duhovščina sprevodu onemogočila vstop v cerkev in prepovedala petje pogrebnih pesmi. Pogosto pa so bila prav ljubljanska pokopališča tista, ki so omogočila zadnji počitek prenekateremu protestantu, ki ga svojci niso smeli pokopati v domačem kraju. Wentz Kumper, ki je bil še za časa življenja zaradi protestantizma izgnan iz Gorice, je zatočišče našel v Ljubljani, kjer je kasneje umrl in bil pokopan pri Sv. Petru.⁵⁹ Magdalena Neuhauß, rojena Paradeiser, je umrla na svojem gradu, ker pa je niso smeli pokopati ne v lokalni cerkvi ne na pokopališču, je bila prepeljana v Ljubljano in pokopana v špitalski cerkvi sv. Elizabete.⁶⁰ Leta 1586 je v

zur vesper von Carllstatt hieher geben Laybach gebracht, christlich vnd ehrlich zu der erden bestät worden. Dem ich Spindler auß Esaie 3 (Sibe, ich nemme weg allerley vorrbet etc.) die leichpredig gethan.« SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, škatla 91 (stari fascikel 54/5), snopič 6, fol. 302r.

⁵⁶ »Den 1. juny ist des Casparn, Bastian Andretschitschs sohns, der drin auf dem venedigischen ertrunken, leich hieher gebracht vmd zu S[annt] Peter begraben worden, dem ich Dalmatinus die leichpredig gethan ex Jacobus 4. cap[itel].« SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, škatla 91 (stari fascikel 54/5), snopič 6, fol. 315r.

⁵⁷ »Den 3. january hatt man hieher pracht fraw Elisabeth Raschauerin von Görtz, ein geborne von Rain, zuuor Geörgen Warls, gewesten buechhalters einer landtschafft in Crain, hausfraw etc., welhe zuuor den 30. decembris [1579] zw Görtz verschiden. Aber da man ir das grab in S[annt] Nicolaß khirben hatt machen wollen, da haben sich die verzweyfelten pfaffen vnnutz gemacht, die khirben gespert vnd das grab nit machen lassen, biß daß ein ersamer magistrat, burgermeister, ribter vmd rath dahin in die khirben gangen, vnd da sich die pfaffen die khirben zw öffnen verwidert, haben sy dieselb durh den schloßer aufflassen ihuen, vnd das grab mahen lassen, darüber die pfaffen erzürnt vnd baum außreissen wollen, was darauß wirt, gibt die zeit der teuffel wüettet in pfaffen, des sy sich nah gottes niht fürchten. M[agistrus] Georgius Dalmatinus hatt in der spitalkhirben die leichpredig gethan.« SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, škatla 91 (stari fascikel 54/5), snopič 6, fol. 290r.

⁵⁸ »Den 2. juny, an der papisten gotts löster tag, ist fraw Barbara, ain geborne von Berneck, herrn Michaëls Tschetschkers baußfraw, im closter begraben worden, deren ich Spindler in vnser buß spital kürchen die leichpredig gethan. Als man die leuch zum kloster gebracht, hatt der arme stollbrueder, die schueler vnd christliche predicanten (damit die kürchen nit entheiligt würde) nit hinein geben, auch die grab lieder nit singen wollen lassen.« SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, škatla 91 (stari fascikel 54/5), snopič 6, fol. 292r.

⁵⁹ »Den 27. aprilis ist gestorben vmd zu S[annt] Peter begraben Wentz Kumper, schlosser vnd burger albie, vervolgt von wegen der religion von Görtz, den hab ich Dalmatinus die leichpredig gethan.« SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, škatla 91 (stari fascikel 54/5), snopič 6, fol. 305v.

⁶⁰ »Den 10. may [15]84, am tag der himmelfart Christi, ist fraw Magdalena, herrn Wolfen von Newhaus gemabel, ain geborne Paradeyserin von irem geschloß (da man in kainer kürchen noch freyhof sie begraben lassen wollen) hieher gen Laybach gebracht worden, vnd in vnser burgerspitalkirchen begraben, deren ich



Flamski slikar: Ljubljana iz ptičje perspektive, 1665/66, detajl s cerkvijo sv. Petra, risba, Bibliotheca Metropolitana, Zagreb.

Škofji Loki umrl sin deželnega pobiralca davka. Njegov pogreb v domačem kraju so preprečili generalni vikar, mestni sodnik in mežnar, zato so Jurija Arnola pokopali pri Sv. Petru v Ljubljani.⁶¹

V ohranjenem delu protestantske matične knjige niso zabeleženi samo predikanti, ki so bili avtorji vpisov, temveč tudi tisti, ki so delovali v okolici ali celo pribežali iz Hrvaške, v Ljubljani našli svoje zatočišče in kasneje tu tudi umrli. Prav vsi so bili pokopani na pokopališču pri sv. Petru. Tako so v Ljubljani umrli Jurij Juričič (zaradi boleznij eter),⁶² »stari pobožni«

Anton Dalmata,⁶³ Gregor Vlahovič⁶⁴ in Matevž Živčič,⁶⁵ ki je deloval na Krasu in v Istri. Poleg njih so zabeležili tudi smrti Krištofa Faschanga,⁶⁶ Marka Zlahtniča⁶⁷ in Janeza Schweigerja. Prav pri zadnjem

Spindler die leichpredig gethan ex Ioan[nes] 1 vnd Genes[is] 28 von der laytter Jacob, welche allein Christus Jesus hochgelobt in ewigkeit, amen.« SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, škatla 91 (stari fascikel 54/5), snopič 6, fol. 310v.

⁶¹ »Den 1. nouemb[ris], an aller hailigen tag, ist bey S[annt] Peter begraben worden Georg, Caspar Arnol, ainer ers[amen] landtschafft tazeinnemmers zu Bischofflack, kind, das man zu Lack nit wollen begraben lassen, darwider sich auch der Seb[astian] Samuen, vicary generalis gespreusst, vnd die begrebnuß durch den statt richter vnd mesner sperren wollen.« SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, škatla 91 (stari fascikel 54/5), snopič 6, fol. 320r.

⁶² »Den 26. octob[ris] ist her Georg Juritschitsch, feldpredicant, zu S[annt] Peter begraben worden, welcher im anfang vnd hernach der crainerischen kirchen, sambt sein mitgehilffen vil gedient, in dem er die päbstische meß, abgötterey vnd irthumb gestrafft, vnd den rechten weg zur ewigen sälligkeit, vnd wären gottes dienst gezeigt. Dem ich Christoff Spindler die leichpredig gethan. Er ist gestorben an dern leberfuß, welchen er auß dem feld, vnd crabaten heimbracht. Gott geb im ain fröliche aufferstehung, vnd vnß alln ain sälligs end.« SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, škatla 91 (stari fascikel 54/5), snopič 6, fol. 283v–284r.

⁶³ »Den 13. marty ist der fromme alte herr Anthoni Dalmata vnd Hanß Bebem mit ainander bey S[annt] Peter begraben worden, denen ich Spindler in vnser burger spital kirchen die leichpredig gethan.« SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, škatla 91 (stari fascikel 54/5), snopič 6, fol. 285v.

⁶⁴ »Den 19. february [15]81 ist herr Gregor Vlachouitsch sällig, ain christlicher eiferiger predicant, so am samstag zuvor sitzender ganz sälliglichen eingeschlaffen, bey S[annt] Peter begraben worden, dem ich Spindler die leichpredig gethan. Ex 2. Tim. 4. bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem seruari.« SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, škatla 91 (stari fascikel 54/5), snopič 6, fol. 299r.

⁶⁵ »Den 29. decemb[ris] 1585, am sonntag intra natiuitatem Christi et circumcisionis domini, ist der fromme, alte, beständige vnd eifrigere deß hailigen euangeliums am Karst vnd Yssterreich, herr Mattheß Siutschitsch sällig, welcher zu Raunach gestorben, vnd ime dort kein stättle zur begrebnuß vergünstigt hatt welchen worden, hieher auff Labach gebracht, dem ich Spindler die leichpredig ex 2 Timoth[eus] 4 nunc immolar etc. gethan, vnd hernach gen S[annt] Peter getragen, vnd daselbst ehrlich begraben worden.« SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, škatla 91 (stari fascikel 54/5), snopič 6, fol. 316r.

⁶⁶ »Den 11. sept[embris] ist herr Christoph Faschang kranker von Nadlischek hieher gebracht vnd des volgenden tags in der nacht umb 9 vhr sanfft in christo eingeschlaffen, dessen leich ist den 15. dits zu S[annt] Peter in kirchhoff begraben vnd herr Christoph Spindler die leichpredig gethan.« SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, škatla 91 (stari fascikel 54/5), snopič 6, fol. 295r.

⁶⁷ »Den 10. may ist herr Marx Schlachmitsch, ainer ersamen landtschafft gewesster predicant in Ober Crain, so im burgerspital sälliglichen in vnser, der predicanten bey wesen, gestorben oder vil mer nur entschlaffen, bey S[annt] Peter begraben, neben herrn Gregorn [V]lachouitschen sälligen vnd herrn Georgen Juritschit-

je Krištof Spindler opozoril na spremembo koledarja, ko je zapisal, da je umrl 21. februarja 1585 po novem oziroma 11. februarja po starem koledarju.⁶⁸

Takšnih zanimivosti je v protestantski mrliški knjigi še več. Naj za konec omenimo le še dve. Felicijan Trubar je imel leta 1581 na pogrebu Katarine, hčerke predikanta Krištofa Spindlerja, svoj prvi mrliški govor.⁶⁹ Jurij Dalmatin pa je leta 1585 zabeležil, da je umrl Andrej Gabrijan, do zadnjega goreč katolik, ki se je na smrtni postelji spreobrnil v pravo vero, bil obhajan in na koncu spokojno umrl.⁷⁰

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

ARS – Arhiv Republike Slovenije

SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, škatla 91 (stari fascikel 54/5), snopič 6.

SI AS 881, Osebni fond Peter Hitzinger, t.e. 2.

SI AS 984, Osebni fond Peter Pavel pl. Radics, t.e. 9.

SI AS 1073, Zbirka rokopisov, Lukančičeva genealogija kranjskih knežjih, grofovskih, baronskih in viteških rodbin v treh delih, 1699–1710, a.e. 272 (I-43r), 273 (I-44r), 274 (I-45r).

KL A – Kärntner Landesarchiv, Klagenfurt

Stadtpfarre Klagenfurt St. Egid, Matriken, Sch. 1, Tauf-Buch vnd Todtenbuch vom 1571 bis 1600.

StLA – Steiermärkisches Landesarchiv, Graz

Handschrift 1268, Tauf- und Trauungs Matriken des Ministri verbi Ordinam Styriae Georgii Khuen in anno 1567–1574.
Handschrift 1285.

schen säligen.« SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, škatla 91 (stari fascikel 54/5), snopič 6, fol. 301r.

⁶⁸ »Den 21. february nach dem newen calender, oder den 11. [february] nach dem alten cal[ender], ist am morgens, bald nach zehen vhr, sanfft in Christo eingeschlaffen weiland der ehrwürdig vnd christlich herr Hans Schweiger auß der Gottschee bürtig, ainer e[rsamen] landtschafft in Crain gewester evangelischer windischer prediger alhie zu Laybach, dem herr Christoph Spindler, den tag hernach, die leichpredig gethan auß 2 reg: 4., vnd die leich zu S[annt] Peter am kirch[h]off bestätigt worden. 8 vhr.« SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, škatla 91 (stari fascikel 54/5), snopič 6, fol. 314r.

⁶⁹ »Den 3. marty ist Catharina, herren Christophen Spindlers, predicanten, dochterlin in gott verschiden vnd zu S[annt] Peter in der kirchen begraben worden. Die leichpredig hat m[agister] Felicianus Trubar gethan. War alhie sein erste leichpredig.« SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, škatla 91 (stari fascikel 54/5), snopič 6, fol. 299v.

⁷⁰ »Am tafel sambstag dieses [15]85 isten jars ist gestorben vnd zu S[annt] Peter begraben Andre Gabrijan, der biß an sein todtbet in der papstischen abgotterey gesteckt, aber zwey tag vor seinem tod im rechten glauben auf sein eigen begen vnder wisen drauff communicirt, vnd sanfft eingeschlaffen, dem ich Dalmatinus die leichpredig gethan.« SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. registratura, škatla 91 (stari fascikel 54/5), snopič 6, fol. 314v.

Handschrift 1663, Evangel. Matriken 1567–1598.

ZAL – Zgodovinski arhiv Ljubljana

SI ZAL LJU 295, Protestantiska cerkvena občina, škatli 33–34 (stari fascikel 17), mapa 1, *Najstarejša matrika evangeličanske cerkve 1578–1593.*

LITERATURA

Dimitz, August: *Geschichte Krains von der ältesten Zeit bis auf das Jahr 1813: mit besonderer Rücksicht auf Kulturentwicklung*, Teil 3: Vom Regierungsantritte Erzherzog Karls in Innerösterreich bis auf Leopold I. (1564–1657). Laibach, 1875.

Elze, Theodor: Die Anfänge des Protestantismus in Krain. *JbGPrÖ* 1, 1880, str. 21–27.

Elze, Theodor: Die evangelischen Prediger Krains im XVI. Jahrhundert. *JbGPrÖ* 21, 1900, str. 159–201; *JbGPrÖ* 22, 1901, str. 53–69.

Elze, Theodor: Die Rectoren der Krainischen Landtschaftschule in Laibach während des XVI. Jahrhunderts. *JbGPrÖ* 20, 1899, str. 117–153.

Elze, Theodor: Die slovenischen protestantischen Ritual-, Streit-, Lehr- und Bekenntniss-Schriften des XVI. Jahrhunderts. *JbGPrÖ* 15, 1894, str. 135–151.

Elze, Theodor: Paul Wiener: Mitreformer in Krain, Gebundener des Evangeliums in Wien, erster evangelischer Bischof in Siebenbürgen. *JbGPrÖ* 3, 1882, str. 1–52.

Elze, Theodor: Zur Geschichte der Reformation in Krain. *JbGPrÖ* 12, 1891, str. 171–179.

Hitzinger, Peter: Statistisches zur Geschichte der Reformation in Krain. *MHVK* 18, 1863, str. 84.

Obpravnavo deželnega zbora kranjskega v Ljubljani (Verhandlungen des krainischen Landtages zu Laibach) od 10. oktobra do 23. novembra 1889. 30. zvezek. Ljubljana 1889.

Obpravnavo deželnega zbora kranjskega v Ljubljani (Verhandlungen des krainischen Landtages zu Laibach) od 22. septembra 1903 do 7. novembra 1903. 44. zvezek. Ljubljana 1903.

Preinfalk, Miha: *Plemiške rodbine na Slovenskem. 17. stoletje*. 1. del. Od Billichgrätzov do Zanettijev. Ljubljana: Viharnik, 2014.

Vodnik po fondih in zbirkah Nadškofijskega arhiva Ljubljana. Ljubljana, 1999.

Vodnik po matičnih knjigah za območje SR Slovenije I–II. Ljubljana, 1972.

Vodnik po matičnih knjigah za območje SR Slovenije III. Ljubljana, 1974.



 S U M M A R Y

When the dead speak up: the Protestant death register in light of new research

The Protestant civil register of Ljubljana (1578–1596) is considered the oldest civil register in the continental part of the present-day Slovenia. Its origin may, thanks to the preserved notation on the front of the last folio, be determined with a high degree of accuracy. The register was bestowed upon the (Protestant) church on New Year's Day 1578 by Markus Stettner (Junior), a city councillor in Ljubljana, and already began to serve its purpose in the first days of January, when the heading stating that the fourth chapter contains a list of persons who died from 1578 onwards was added two entries relating to the first two dead persons—children buried at St. Peter.

The register is composed of several differently numbered parchment sheets and bound in brown leather. At the time of its origin it comprised 324 folios divided into four chapters (arranged not necessarily in the following order): register of baptisms (1578–1596), register of marriages (1578–1596), list of communicants (1578–1593) and register of deaths (1578–1589). Only fifty-seven folios or a good sixth of the entire register have been preserved to date, i.e. a portion of the list of communicants 1580–1593 and a portion of the death register of the first Protestant community in Ljubljana 1578–1587.

Although incomplete, the preserved fragment offers a multitude of data from the second half of the 16th century on persons that lived and worked

mostly in Ljubljana, on their family relations, occupations, social status, etc., and is comparable to the preserved Protestant civil registers in Graz/Gradec and Klagenfurt/Celovec. Even though the latter have been preserved to a greater degree and for a longer period of time, a quick glance at the book reveals that the Ljubljana central register hides a significantly greater wealth of data on the dead, predicants, burial sites, causes of death, and even complications during burials.

Thanks to Johann Gotthard Lukantschitsch, a member of the Society of St. Dismas, who took an interest in genealogy and heraldry, and completed a three-part *genealogy of Carniolan princely, comital, baronial and knightly families* (kept in the Archives of the Republic of Slovenia) between 1699 and 1710, it is possible at least in several places to reconstruct the missing portion of the Protestant registers of baptisms and marriages, and fill in some missing entries concerning burials. From the then still completely intact Protestant civil register of Ljubljana Lukančič drew data on baptisms, marriages, and burials of individual members of noble families (e.g. Auersperg, Barbo, Egkh, Gall, Gallenberg, Lamberg, Paradeiser, Thurn, etc.).

The reliability of his records on burials may also be compared to the still preserved original records in the death register. A comparison of these fully confirms the fact that Lukantschitsch's records faithfully follow the original ones dating to the 16th century. It is precisely owing to the faithful record-taking of the used sources and remarkable precision in quoting the content of individual entries from the original that his *genealogy* is considered a highly reliable secondary archival source, aiding researchers to fill in the missing parts in the mosaic.